

**ВОРОНКОВА В. Г., БЕЛЧЕНКО А. Г.,
ЖЕЛЯБІН В. О., АЖАЖА М. А., КИРИЧЕНКО І. І.**

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКУМ

Навчальний посібник

Видавництво “Магнолія 2006”
Львів

УДК 334.722(075)
В 75

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Рецензенти:

- Салига С. Я.** – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Класичного приватного університету (м. Запоріжжя);
Таран В. О. – доктор філософських наук, професор, перший заступник начальника з навчальної та методичної роботи, начальник кафедри філософії і політології Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету (ДДУВС) (м. Запоріжжя);
Семенов Г. А. – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економіки підприємства і маркетингу Класичного приватного університету (м. Запоріжжя).

Воронкова В. Г., Беліченко А. Г., Желябін В. О., Ажажа М. А., Кириченко І. І.
В 75 **І. І. Основи підприємництва: теорія і практикум:** Навч. посіб. – Львів: “Магнолія 2006” – 454 с.

ISBN 978-966-2025-70-5

“Магнолія 2006”

У навчальному посібнику дається аналіз проблем підприємництва, що мають місце в умовах невизначеного підприємницького середовища. Основну увагу приділено розкриттю тем регулювання малого підприємництва, особливостей господарських товариств у контексті нового чинного законодавства, умов створення суб’єктів підприємницької діяльності, фінансування та інфраструктури підприємницької діяльності, системи оподаткування, менеджменту і маркетингу підприємства, підприємництва у зовнішньоекономічній діяльності, розвитку малого підприємництва та його підтримки. В навчальному посібнику представлений практикум, направлений на використання різноманітних навчальних засобів для активізації навчального процесу й мотивації студентів до навчання – тести, завдання, розв’язання інвестиційних ситуаційних задач, методичні рекомендації до виконання курсового проекту (роботи), що сприятиме здатності студентів до самовдосконалення і самонавчання. Для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, викладачів, для підприємців, бізнесменів, фахівців, хто цікавиться питаннями підприємництва, малого та середнього бізнесу, управління підприємством.

УДК 334.722(075)

ISBN 978-966-2025-70-5

© Воронкова В. Г., Беліченко А. Г., Желябін В. О.,
Ажажа М. А., Кириченко І. І.
© “Магнолія 2006”

ЗМІСТ

ВСТУП	7
--------------------	----------

РОЗДІЛ І

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКУМ”	12
1.1. Теоретичні засади аналізу підприємництва як соціального феномена	13
1.2. Предмет і об’єкт дисципліни “ Основи підприємництва: теорія і практикум”	16
1.3. Методологічні засади аналізу малого і середнього підприємництва як економічного феномена	19
1.4. Теоретичні засади аналізу інноваційного підприємництва	23
1.5. Культурні засади аналізу розвитку підприємництва	27
1.6. Формування правової культури підприємців	31
1.7. Розвиток підприємництва в умовах глобалізації	34
<i>Висновки</i>	36
<i>Література</i>	38
<i>Запитання для самоконтролю</i>	39
ТЕМА 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	40
2.1. Приватна власність як загальноцивілізаційна умова ринкової економіки	41
2.2. Державне регулювання підприємництва в ринкових умовах	45
2.3. Принципи організації підприємництва	49
2.4. Партнерство держави і підприємництва в умовах ринкової економіки	53
2.5. Бізнес-планування фірми: сутність, роль, методологічні основи, практика	58
<i>Висновки</i>	61
<i>Література</i>	64
<i>Запитання для самоконтролю</i>	64
ТЕМА 3. РОЛЬ ПІДПРИЄМСТВА В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	66
3.1. Підприємство – основна ланка підприємництва	67
3.2. Види підприємств в Україні	69
3.3. Договірні відносини підприємства	72

3.4. Управління персоналом підприємства	74
3.5. Соціальне партнерство	79
<i>Висновки</i>	81
<i>Література</i>	82
<i>Запитання для самоконтролю</i>	82
ТЕМА 4. ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА (ГТ) В УКРАЇНІ	84
4.1. Значення господарських товариств (ГТ) в підприємстві та їх види	85
4.2. Особливості господарських товариств (ГТ) неакціонерного типу та управління ними	88
4.3. Особливості акціонерних товариств (АТ)	91
4.4. Створення акціонерних товариств (АТ)	92
4.5. Управління акціонерними товариствами (АТ)	95
<i>Висновки</i>	100
<i>Література</i>	101
<i>Запитання для самоконтролю</i>	102
ТЕМА 5. СТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	104
5.1. Рішення створити свою справу та чинники успіху	105
5.2. Створення підприємства, його засновницькі документи, статутний капітал	110
5.3. Порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва	112
5.4. Ліцензування і патентування підприємницької діяльності	118
5.5. Ліквідація і реорганізація суб'єктів підприємницької діяльності	122
<i>Висновки</i>	129
<i>Література</i>	130
<i>Запитання для самоконтролю</i>	131
ТЕМА 6. ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	132
6.1. Основні положення фінансів підприємств	133
6.2. Фінансування діяльності підприємств	137
6.3. Нетрадиційні види фінансування	140
6.4. Інвестування у розвиток підприємництва	142
6.5. Управління фінансами підприємства	145
<i>Висновки</i>	149
<i>Література</i>	151
<i>Запитання для самоконтролю</i>	151
ТЕМА 7. ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМНИЦТВА: БІРЖІ, БАНКИ, СТРАХОВІ КОМПАНІЇ	152
7.1. Інфраструктура підприємництва	153
7.2. Товарні біржі	154
7.3. Фондові біржі і цінні папери	158
7.4. Банки і банківська діяльність	165

7.5. Страхові компанії, їх діяльність	172
<i>Висновки</i>	176
<i>Література</i>	177
<i>Запитання для самоконтролю</i>	178

ТЕМА 8. СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

8.1. Суть, види і функції податків	180
8.2. Система оподаткування в Україні	184
8.3. Податкова політика та її принципи	189
8.4. Податок на прибуток, додану вартість, акцизний збір, мито та інші загальнодержавні податки, збори і платежі	195
8.5. Оподаткування малого підприємництва єдиним податком	206
<i>Висновки</i>	210
<i>Література</i>	211
<i>Запитання для самоконтролю</i>	211

ТЕМА 9. МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ ПІДПРИЄМНИЦТВА

9.1. Менеджмент підприємництва і його стратегічна направленість	213
9.2. Маркетинг підприємства	223
9.3. Маркетингова концепція управління	227
9.4. Ризики у підприємстві	233
9.5. Підготовка бізнес-плану	239
<i>Висновки</i>	247
<i>Література</i>	249
<i>Запитання для самоконтролю</i>	250

ТЕМА 10. ПІДПРИЄМНИЦТВО У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД)

10.1. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні	252
10.2. Види комерційних операцій при здійсненні ЗЕД	254
10.3. Державне регулювання ЗЕД	264
10.4. Засоби виходу підприємця на ринок	269
10.5. Євроінтеграція і розвиток підприємництва	277
<i>Висновки</i>	281
<i>Література</i>	282
<i>Запитання для самоконтролю</i>	283

ТЕМА 11. РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ПІДТРИМКА

11.1. Мале підприємництво та його економічна сутність	285
11.2. Функції малого підприємництва	289
11.3. Розвиток малого підприємництва	294
11.4. Підтримка малого підприємництва	298

11.5. Проблеми малого підприємництва та шляхи їх подолання	305
<i>Висновки</i>	309
<i>Література</i>	312
<i>Запитання для самоконтролю</i>	312
ТЕМА 12. ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО	313
12.1. Інноваційне підприємництво як чинник економічного зростання	314
12.2. Фінансування інноваційного підприємництва	320
12.3. Формування систем інноваційного підприємництва в Україні	323
12.4. Формування стратегії інноваційного підприємництва	329
12.5. Ефективність витрат на наукові дослідження і розробки та їх впровадження у виробництво	333
12.6. Механізми підтримки та активізації інноваційного підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід	337
<i>Висновки</i>	343
<i>Література</i>	346
<i>Запитання для самоконтролю</i>	347
РОЗДІЛ II	
ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПРАКТИКУМ	
2.1. Основи підприємництва: практикум	
<i>Тести</i>	350
2.2. Основи підприємництва: практикум	
<i>Завдання</i>	382
2.3. Основи підприємництва: практикум	
<i>Розв'язання ситуаційних задач</i>	410
РОЗДІЛ III	
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ	
КУРСОВОГО ПРОЕКТУ (РОБОТИ)	
З ДИСЦИПЛІНИ	
“ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКУМ”	
ВИСНОВКИ	422
ПІСЛЯМОВА	447
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	450

ВСТУП

Розвиток ринкової економіки України нерозривно пов'язаний з розвитком підприємництва. Саме підприємництво зумовлює вирішення низки питань економічного і соціального характеру – економічного зростання і соціальної стабільності. Перехід України до ринкових відносин пов'язаний із формуванням “середнього класу” і вихідною соціально-економічною засадою відтворення ефективних виробничих стосунків. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями), з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємництво – це професійна діяльність господарюючих суб'єктів, місією якого є виробництво продукції, виконання робіт або надання послуг для задоволення потреб ринку та отримання максимально можливого позитивного фінансового результату. Тому забезпечувати таку діяльність можуть тільки такі підприємці, які професійно компетентні та володіють новаторством (підприємницькою креативністю), відповідальністю, вмінням ставити цілі та їх досягати.

Реформування української економіки викликає жвавий інтерес до розвитку підприємництва в Україні. Підприємництво стає філософією управління, способом мислення, образом поведінки. Сьогодні підприємництво вривається в усі сфери соціально-економічного життя: виробничу, торгіву, освіту, науку, охорону здоров'я, консультування. Підприємницька діяльність здійснюється в межах певних організаційних форм: підприємницькими можуть бути як комерційні, так і некомерційні організації. У феномені підприємництва знаходять своє виявлення закладені в людині від природи устремління до самореалізації і самоствердження. З іншої сторони, лише з розвитком підприємництва можлива соціально-економічна трансформація суспільства у напрямку формування соціально орієнтованого господарства. В Україні становлення і розвиток підприємництва супроводжується нестабільністю і невизначеністю зовнішнього середовища функціонування фірм, постійними змінами в сфері законодавства, відсутністю чітко розробленої державної підтримки підприємництва, збереженням влади монополій. Ця ситуація заставляє підприємців шукати виходи, способи здійснення своєї діяльності, використовуючи можливості, закладені в самих організаціях, товариствах, асоціаціях, корпораціях.

Підприємництво – поняття, що характеризує ділову активність господарюючих суб'єктів відносно досягнутої цілі отримання прибутку (доходу); сприяє підвищенню ефективності підприємницької економічної діяльності, направленої на отримання прибутку в певній сфері діяльності (промисловій, торговій, банківській). У залежності від величини господарського обігу, об'єму прибутку та інших критеріїв (показників) його розділяють на малий, середній і великий бізнес. З точки зору законності укладених угод підприємництво розділяють на законний і незаконний, чесний і нечесний. Підприємництво – це самостійна, здійснювана на свій ризик діяльність, направлена на отримання прибутку від користування майном,

продажу товарів, виконання робіт чи здійснення послуг особами, зареєстрованими у цій якості у встановленому законом порядку.

Найважливішими ознаками підприємництва є: *по-перше*, самостійна діяльність суб'єктів ринкової економіки, оскільки ніхто не може примусити іншого займатися тією чи іншою формою підприємницької діяльності; *по-друге*, це ініціативна діяльність, заснована на комбінуванні факторів виробництва, інноваціях, нововведеннях, бо інструментом підприємницької діяльності в будь-якій сфері є інновації; *по-третє*, це ризикована діяльність, тому що без ризику немає підприємництва, а все нове, як правило, поєднано з ризиком – усвідомленим, розумним, поміркованим; *по-четверте*, підприємницька діяльність направлена на систематичне отримання прибутку, отже, це не одноразовий господарський акт, а тривалий процес, направлений на виробництво і реалізацію послуг домогосподарствам, споживачам, суспільству; *по-п'яте*, це професійна діяльність господарюючих суб'єктів, направлена на краще задоволення попитів ринку шляхом ефективного використання матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів; основою підприємництва є знання, які дозволяють ефективно використовувати економічні та інші ресурси; *по-шосте*, це діяльність законна, яка здійснюється її учасниками в чітких організаційно-правових формах, зареєстрована у встановленому законом порядку, з використанням особливого дозволу (ліцензії), якщо це передбачено законодавством.

Відповідно до результатів останньої щорічної доповіді Всесвітнього банку, який оцінює бізнес-клімат в державах, Україна займає 128 місце серед 175 країн. По ефективності системи вітчизняного оподаткування Україна займає передостаннє місце в рейтингу, оскільки фіскальний прес один із самих сильних в країні. Кількість малих і середніх підприємств на 10 тисяч населення (показник, за яким визначають сприятливий клімат бізнес-середовища) в Україні в три рази менше, ніж в країнах ЄС, а їх частка у виробництві ВВП складає всього 12 %, що в 3 – 4 рази менше ніж в розвинутих країнах. Актуальною проблемою залишається питання про законодавче урегулювання в сфері малого та середнього підприємництва і в цілому підприємництва, тому в умовах сьогодення необхідна розробка концептуальної парадигми удосконалення державного регулювання господарської діяльності, схваленої на державному рівні, направленої на викорінення системних проблем, які перешкоджають розвитку бізнесу. У порівнянні з 2006 р. на 3 % скоротилася кількість підприємств, а число працюючих у цих структурах зменшилася на 4,5 %. Як свідчить практика, обірвався зв'язок в ланцюжку: “*влада і підприємці – партнери*”, що сприяло появі ще більших негараздів у середовищі підприємництва. Ситуація складається таким чином, що необхідно внести ряд змін в Закон “*Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності*”, щоб сприяти спрощенню процедур отримання дозволів, введення принципу декларативності чи мовчазної згоди. Подаючи документи і очікуючи певний строк, підприємець може відкрити свою справу, навіть не отримуючи згоди державного органу, а необхідність отримання дозволу буде визначатися ступенем ризику того чи іншого виду діяльності для безпеки людини чи оточуючого середовища. Необхідні також зміни в Законі “*Про ліцензування деяких видів господарської діяль-*

ності”, який би обмежував перелік всіх видів підприємницької діяльності, а Закон “Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності” сприяв би скороченню переліку продукції, яка повинна підлягати обов’язковій сертифікації. Система такого технічного регулювання є основним тормозом інноваційного розвитку в країні, в результаті чого підприємства є неконкурентоспроможними та втрачаючими споживачів продукції належної якості. Проблема, яка потребує законодавчого врегулювання, – це проблема про господарські товариства, тобто законодавче врегулювання питань, пов’язаних з діяльністю господарських об’єднань, зокрема у частині утворення таких об’єднань та припинення їх діяльності, створення органів управління, утворення статутного капіталу, встановлення правового режиму майна, регулювання відносин господарського об’єднання з його учасниками (Урядовий кур’єр, 2009, 4 березня, № 39).

Тому слід все зробити для того, щоб усунути перепони на шляху розвитку ефективного підприємництва та сприяти відкриттю рахунків на шляху розвитку підприємництва. Нині підприємці втрачають значно менше часу і засобів на реєстрацію своєї справи, чим було раніше, а аналіз свідчить, що кожний уряд зробив певний вклад на шляху покращення бізнес-середовища в Україні. Проте проблем у сфері розвитку підприємництва залишається ще багато, вони лежать в галузі невиконання законодавства, тому що дотримуються лише формальні вимоги, а не буква закону. Тому в умовах ринкової економіки слід розвивати нову філософію державного регулювання підприємництвом, щоб перейти від адміністративного свавілля до надання послуг громадянам не тільки в підприємстві, а й в інших сферах діяльності. Стратегія фірм часто не відповідає загальній стратегії розвитку національної економіки, а часто коливається на полюсі короткочасного збагачення за рахунок збільшення ринкової та економічної влади; приватизація та корпоративізація відбуваються з порушенням чинного законодавства; держава, виступаючи на перших етапах ринкових перетворень значним акціонером, й до цього часу не розробила єдиної стратегії управління власними корпоративними правами.

Сучасна реформа освіти в Україні направлена на забезпечення якості підготовки фахівців для роботи в умовах ринкових відносин, робить акцент на самостійній роботі студентів. Її впровадження потребує широкої розробки та видання навчально-методичних посібників, практикумів, які дозволять надати допомогу студентам у вивченні матеріалу дисципліни, здійснити високоякісне написання самостійних робіт та підготовку до модульного контролю. Основи цієї роботи з підприємництва в Україні закладені виданнями навчальних посібників провідними фахівцями *З. С. Варналієм, Ф. Ф. Бутищем, Л. І. Шваб*. Пропонований навчальний посібник продовжує цю справу. Його мета – надати знання з підвалин підприємництва, сформувані у студентів новаторський підхід до створення власної справи, управління підприємницькою діяльністю, сприяти її оптимізації. Зміст навчального посібника “*Основи підприємництва: теорія і практик*” розкривається у двох розділах.

Перший розділ – **теоретичний**, який охоплює аналіз теоретико-методологічних засад підприємництва, сутності підприємницької діяльності; технології ство-

рення власної справи; управління підприємницькою діяльністю; зовнішньоекономічної діяльності; розкриває роль і розвиток малого та інноваційного підприємництва; формує нову культуру підприємництва.

Другий розділ – **практикум**, який вміщає набір тестів, практичне вирішення основних питань економічного обґрунтування підприємницьких рішень та розв'язання ситуаційних задач з підприємництва. В навчальному посібнику практикум направлений на використання різноманітних навчальних засобів для активізації навчального процесу й мотивації студентів до навчання – тести, завдання, розв'язання інвестиційних ситуаційних задач, методичні рекомендації до виконання курсового проекту (роботи), що сприятиме здатності студентів до самовдосконалення і самонавчання.

Навчальний посібник сформовано відповідно до вимог сучасної реформи освіти і орієнтований він на впровадження активних методик навчання. До кожної теоретичної теми надані терміни і поняття, запитання до самоконтролю, підсумки теми, основні нормативно-правові акти, які забезпечують підприємницьку діяльність, дається список сучасної літератури, який допоможе студентам – майбутнім підприємцям, бажаючим створити свою власну справу і розпочати підприємницьку діяльність.

Навчальний посібник “**Основи підприємництва: теорія і практикум**” підготовлений колективом викладачів кафедри менеджменту організацій і фінансів Запорізької державної інженерної академії:

Воронкова В. Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій, декан факультету менеджменту і фінансів;

Беліченко А. Г. – кандидат технічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій;

Желябін В. О. – кандидат технічних наук, доцент кафедри фінансів;

Ажажа М. А. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту організацій;

Кириченко І. І. – кандидат наук з державного управління, доцент.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ВОРОНКОВА Валентина Григорівна
БЕЛІЧЕНКО Аркадій Григорович
ЖЕЛЯБІН Володимир Олександрович
АЖАЖА Марина Андріївна
КИРИЧЕНКО Ірина Іванівна

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКУМ:

Навчальний посібник

Керівник видавничого проекту *В. М. Піча*

Формат 70 × 100/16. Умовн. друк. арк. 38,8. Гарнітура Таймс Нью Роман

ПП “Магнолія 2006”

м. Львів-53, 79053, Україна, тел.+380503701957

e-mail: magnol06@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва “Магнолія 2006”